

A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság
XIV. tudományos konferenciája

Hivatásosok és műkedvelők

A zenélés intézményesülése Magyarországon a középkortól napjainkig

MTA BTK Zenetudományi Intézet
Bartók Terem
Budapest, I. Táncsics M. u. 7.

Programfüzet

Budapest, 2017

A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság
XIV. tudományos konferenciája

Szakmai támogatók:

MTA Zenetudományi Bizottság
MTA BTK Zenetudományi Intézet

Támogató:

Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma

A konferenciát szervezi:
MIKUSI BALÁZS

Programfüzet:
SCHMIDT ZSUZSANNA

Felelős kiadó:
A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság elnöke

<http://www.mzzt.hu>

Készült:
Budapest, 2017. október

A konferencia programja

Október 13. (péntek) 10 óra

Elnök: KOMLÓS KATALIN

Bevezető előadás

TALLIÁN TIBOR:

Gondolatok az Intézetben: Ment-e az intézmények által a zene elébb?

Egyházi zene

GILÁNYI GABRIELLA:

Használatitól a műremekig: A 15. századi esztergom-budai kódexek

SZACSVAI KIM KATALIN:

Templom mint koncertterem: A nyilvános hangversenyélet kezdetei

Szünet

A 19. század zenéje

BÉKÉSSY LILI:

Katonazenekarok az 1850-es évek magyarországi császárlátogatásainak idején

GUSZTIN RUDOLF:

A magyar dalármozgalom intézményesülése az 1860-as években

BOZÓ PÉTER:

Wagner, Offenbach és a budapesti színházi intézményrendszer alakulása a dualizmus korában

Október 13. (péntek) 15 óra

Elnök: ECKHARDT MÁRIA

Zeneélet vidéken

SÓFALVI EMESE:

Kolozsvári Muzsikai Egyesület: Zenei kultúra és oktatási törekvések egy reformkori intézményben

SZABÓ BALÁZS:

A Székesfehérvári Zenekedvelők Egyesülete

STACHÓ LÁSZLÓ:

Gradus ad Parnassum: Egy vidéki fiú útja Budapestre

Szünet

Kerekasztal-beszélgetés

Jumi. Mítosz és valóság a zenei élet egyik „intézménye” körül.

Simon Albert (1926–2000)

Vezeti: FARKAS ZOLTÁN

Résztvevők: ROHMANN IMRE, SZITHA TÜNDE, WILHEIM ANDRÁS

Október 13. (péntek) 18:30

Hangverseny

ROHMANN IMRE és KURUCZ TÜNDE

hangversenye

Simon Albert emlékére

Műsor:

1. Franz Schubert: f-moll fantázia
2. Claude Debussy: *A tenger* – 3 szimfonikus vázlat (a szerző átirata 4 kézre)
3. Johann Sebastian Bach:
Die Seele ruht in Jesu Händen – ária a 127. kantátából
Himmelskönig, sei willkommen – ária a 182. kantátából
Es ist vollbracht – ária a 159. kantátából
(Rohmann Imre átiratai)

Október 14. (szombat) 10 óra

Elnök: DOMOKOS MÁRIA

Bevezető előadás

FRANK TIBOR:

Aranykor: Egy zenei szalon a 19. század végén

Népzene

PÁVAI ISTVÁN:

Hivatásos zenész státus a néphagyományban

RICHTER PÁL:

Eredmények és kétségek: A népzeneoktatás felsőfokú intézményesülésének tanulságai

Szünet

Zeneműkiadás

MIKUSI BALÁZS:

„A Rózsavölgyi és Társa cs. és kir. udv. zenekereskedés monográfiája”:
Id. Ábrányi Kornél kéziratban maradt kötetéről

SOMOGYI KLÁRA:

„A Zeneakadémia hivatalos tananyaga”: A Rozsnyai Zeneműkiadó az oktatás szolgálatában

Október 14. (szombat) 14:30

Elnök: DALOS ANNA

Hangzó zenetörténet

SZABÓ FERENC JÁNOS:

Katalógustól katalógusig: Koncepciók a magyar nemzeti hangtár létrehozásáról

KÜRTI EMESE:

Glissando és húrtépés: Kortárs zene az underground magánterekben (1958–1970)

MÁCSAI JÁNOS:

A Magyar Rádió Zenei Népművelés, Ismeretterjesztés rovatának története

Szünet

Populáris zene

IGNÁCZ ÁDÁM:

Populáris zenei kutatások a Népművelési Intézetben és a Tömegkommunikációs Kutatóközpontban, az államszocializmus időszakában

LOCH GERGELY:

A hangok intézményesülése: A MÁV-szignál aspektusai

Az előadások tartalma

BÉKÉSSY LILI

Katonazenekarok az 1850-es évek magyarországi császárlátogatásainak idején

A katonazenekarok fontos részét képezték a 19. századi Magyarország zenei intézményrendszerének: vidéken és a nagyobb városokban a zenei és kulturális élet számos területén tevékenykedtek. Pest-Budán és a vidéki városok színházaiban az operák „banda”-szólamainak előadásában vettek részt, nyilvános koncerteket adtak, de együttműködtek cigányzenekarokkal és tanintézményekkel, így például a Pestbudai Hangásgyegyleti Zenedével is. Utóbbi intézmény számos növendéke később karmesterként vagy zenészként került katonazenekarokhoz. Szükség is volt utánpótlásra: 1857-ben a Habsburg Birodalom hadseregének összesen 141 zenekara, 142 karmestere és több mint 5000 zenésze volt.

Legány Dezső irányításával az 1980-as években megkezdődött a források feldolgozása a katonazenekarok vonatkozásában is, a munka azonban a Zenetudományi Intézet keretei közt félbeszakadt – az előadás többek közt ennek a fonálát veszi fel, másrészt pedig Ferenc József 1852-es és (Erzsébettel közös) 1857-es magyarországi körútjainak tükrében vizsgálja a katonazenekarok jelentőségét. Az általam feldolgozott magyar és német nyelvű fővárosi sajtó alapján ugyanis kiderül, hogy a *Kaiserreisek* során szinte minden zenei reprezentációhoz köthető eseményen katonazenekarok működtek közre, egy-egy alkalommal más intézményekkel is együttműködve. Az újabb levéltári dokumentumok és a friss sajtókutatás fényében tehát e két év császárlátogatásainak pillanatfelvételei közelképet adhatnak a katonazenekaroknak a magyarországi zenei intézményrendszeren belül elfoglalt pozíciójáról és a zenei reprezentáció formáiról.

BOZÓ PÉTER

Wagner, Offenbach és a budapesti színházi intézményrendszer alakulása a dualizmus korában

Wagner és Offenbach egy lapon említése nem az előadó fantáziájának szüleménye: a két, radikálisan eltérő műfajt megteremtő és művelő zeneszerzőt a budapesti sajtó érdekes módon kezdetől fogva összemérte, jóllehet egy ilyen párhuzam egyáltalán nem volt szükségzerű. Így például a *Lobengrin* 1866-os nemzeti színházi bemutató-

járól beszámolva id. Ábrányi Kornél a *Zenészet* *Lapok*ban úgy fogalmazott: „[...] aki csak egyszer is figyelemmel végighallgatja a dalművet, s hozzá egy keveset zeneértő vagy ehhez fogékonysággal bír, be kell ismernie, hogy ellenkezőleg nagyon is sok benne a melódia, már [t]udni[j]lik: nem abban az értelemben, amint ezt a szót az olasz operákra vagy Offenbach operettjeire lehet alkalmazni”. Az *Eljegyzés lámpafényénél* című operett 1890-es operaházi bemutatóját követően pedig a Ságth József által szerkesztett *Zenelap* névtelen kritikusa egyformán kritizálta Gustav Mahler zeneigazgatót Wagner és Offenbach műveinek színrehozatala miatt. Figyelemre méltó, hogy a két említett bemutató között alapjaiban változott meg a budapesti színházi intézményrendszer. Előadásomban annak vizsgálatára vállalkozom, hogy milyen következményekkel járt Wagner, illetve Offenbach műveinek korai fogadtatására nézve a magyar főváros többnyelvűsége, illetve az uralkodói udvartartás hiánya; s hogyan változott meg mindez a dualizmus időszakában, a Népszínház (1875), majd az Operaház (1884) létrejöttének köszönhetően.

FRANK TIBOR

Aranykor: Egy zenei szalon a 19. század végén

A 19. század végén, a 20. század elején a magyar városokban, elsősorban Budapesten is virágzott a szalonkultúra. A modern szalonok elsősorban a tehető polgárság otthonaiban alakultak ki, tulajdonképpen az arisztokrata szalonok példáinak átvételével, azok folytatására vagy éppen utánzására. Az arisztokrata szalonokban azonban ritka volt a zeneszerszám. A nagypolgári, s kisebb arányban a polgári otthonokban a szalon egyértelműen a muzsika színtere is volt. Heti vagy havi rendszerességgel összegyűltek a család barátai, és elsősorban zenét vagy irodalmi műveket hallgattak meg, leggyakrabban a család valamely tehetségesebb tagjának vagy tagjainak saját előadásában, olykor neves vendégek közreműködésével. A szalont általában egy-egy hölgy hozta létre, fenntartói is ezek a „Salonnierek” voltak, s ez nem volt másként Németországban, Ausztriában és Magyarországon sem.

Az előadás a nemzetközi és különösen a magyarországi szalonkultúra (Arányi Lajos György, Lukács József, Kodály Zoltánné Sándor Emma, br. Kohner Adolf, br. Hatvany Lajos, Polányi Cecília, Hubay Jenő zenei szalonjainak) áttekintése után részletesen Adler Mihályné Goldstein Vilma (1860–1934) zongoraművésznő zenei körét, kapcsolati hálóját idézi fel, amelyhez többek között Bécsben tanárai, a Liszt-tanítvány Ignaz Brüll és Moriz Rosenthal, Budapesten Koessler János, a fiatal Hubay Jenő, Popper Dávid, Waldbauer József és Imre, a Kunwald család (Antal, Cézár és Elza, illetve Dohnányi Ernő), Doráti Antal szülei, a fiatal Weiner Leó és Molnár Antal, illetve a hazai és bécsi zenei élet más kiemelkedő alakjai tartoztak. Adlerné Goldstein Vilma a századforduló több mint három évtizedében Budapest ünnepelt kamara-zongoraművésznője volt, aki Brahms és más kortárs zeneszerzők kamaraműveinek legelső bemutatói közé tartozott.

GILÁNYI GABRIELLA

Használatitól a műremekig: a 15. századi esztergom-budai kódexek

A 15. század második fele a liturgikus zenei kódexkultúra virágkora, ezen belül a monodikus zenei írásbeliség élénk időszaka Magyarországon: mozgalmas a fejlődési ív, amely a központi magyar gregorián notáció formálódását tekintve e században megrajzolható. A fennmaradt kódexek hangjelzése a nyugati notációs divat gyors térnyeréséről, a tollkezelés gotizálódásáról árulkodik. Az új technika befogadása összhangban áll a megrendelői szokások változásával, illetve a központi másoló-műhelyek újfajta professzionizmusával. A fejlődés csúcán azoknak a reprezentatív kóruskönyveknek a hangjelzése áll, amelyeket esztergom-budai kódexeknek nevez a szakirodalom. Előadásunk e kódexek szisztematikus zenei paleográfiai vizsgálatából kiindulva azt vizsgálja, miképp reflektál a század végére kialakult keveréknotáció a 15. század művelődéstörténeti változásaira, milyen árnyalatai különíthetők el, s differenciálásuk szolgálhat-e új adatokkal a háttérben álló másoló-műhelyekre és/vagy a kódexek provenienciájára nézve.

GUSZTIN RUDOLF

A magyar dalármozgalom intézményesülése az 1860-as években

A német mintára alakuló kórusok Európa számos országában viszonylag rövid idő leforgása alatt túllépték az egyszerű, önszerveződő éneklés kereteit, és komoly zenei intézményekké nőttek ki magukat. A 19. század közepén Magyarországon is kibontakozott a dalármozgalom, melynek az 1860-as évek második felére már szervezett formája volt, és olyan zenészek támogatását bírta, mint Erkel, Liszt, Ábrányi vagy Mosonyi. Annak ellenére, hogy a század második felében a zenei intézményrendszernek már lényeges részét tették ki a kórusok, és így a dalármozgalom zenetörténeti jelentősége vitathatatlan, még mindig híjával vagyunk a témával foglalkozó alapkutatásoknak. Nemcsak a kórusokkal kapcsolatos, egyébként sem túl gazdag primer irodalom (Ábrányi Kornél), de a későbbi tanulmányok sem vállalták fel a mozgalom kezdeteit dokumentáló levéltári és egyéb primer forrásanyag áttekintését, és nem történt meg a korabeli sajtó szisztematikus feldolgozása.

Előadásomban a dalármozgalom történetének kezdeti szakaszára koncentrálok. Egyfelől szeretném végigkövetni, hogyan lett egy elsősorban műkedvelőket megcélzó mozgalom hivatalosan is megszervezett intézménnyé (lásd országos dalárünnepélyek: 1864 Pécs, 1865 Pest-Buda és 1867 Arad). Másfelől, egy mikrotörténeti megközelítésben azt próbálom feltárni, hogy az 1867-től immár hivatalos keretek között működő Országos Magyar Daláregyesület kórusai milyen intézményi keretek közül indultak, mi az a háttér, amely lehetővé tette, hogy egyes helyeken hamarabb alakuljanak ki és folyamatosabban működjenek dalárdák. Ebben az adott városok egyházi és polgári zenei intézményeinek színvonala éppúgy szerepet játszott, mint az alapításban és működtetésben részt vállaló aktuális szereplők lelkesedése és

elkötelezettsége a zene és/vagy a nemzetépítés eszméje iránt. Előadásom végére szeretném megállapítani, mik voltak a dalárdák megalakulásának kedvező feltételei, milyen közösségekben tudtak létrejönni és talpon maradni.

IGNÁCZ ÁDÁM

Populáris zenei kutatások a Népművelési Intézetben és a Tömegkommunikációs Kutatóközpontban, az államszocializmus időszakában

A nyugat-európai és amerikai akadémiai életbe már a múlt század hetvenes éveiben integrálódó populáris zenei kutatások az utóbbi években Kelet-Európában is a kultúra- és médiatudomány fontos tényezőivé váltak. A *popular music studies* ezekben az országokban ugyanakkor rendszerint egy különösebb előzmények nélküli, erőteljesen nyugati (elsősorban angolszász) orientációjú diszciplínaként jelenik meg. Nagyon kevés szó esik viszont arról, hogy a szórakoztató zenei műfajok tudományos vizsgálata a Szovjetunió egykori csatlós államaiban is több évtizedes múltra tekint vissza.

Ráadásul az államszocializmus időszakában meginduló ilyen jellegű kutatások nem feltétlenül a nyugati trendeket követték, hanem önálló módszertannal és témafelvetésekkel jelentkeztek. A magyar (marxista) zenetudomány és zeneszociológia a keleti blokkon belül az ilyen, akkor újszerűnek számító kísérletek egyik legfontosabb terepének számított.

Az első magyar populáris zenei kutatások talán legismertebb műhelye az MTA Zenetudományi Intézetének – Maróthy János vezetésével működő – Zeneszociológiai Osztálya volt. A népszerű zene kutatása ugyanakkor más – a hagyományos zenei intézményi struktúráján kívül eső – fórumokon is megjelent. Ezek közül előadásomban a Népművelési Intézetben és a Tömegkommunikációs Kutatóközpontban, Vitányi Iván irányításával folytatott kutatások bemutatására töreksem.

KÜRTI EMESE

Glissando és hűrtépés: Kortárs zene az underground magánterekben (1958–1970)

A hatvanas évek Magyarországnak újrastrukturálódó kulturális nyilvánosságában sajátos szerep jutott a kortárs zenei tapasztalatoknak. Mivel a hivatalos zenei csatornák korlátozták a kortárs zenéhez való hozzáférést, fölértékelődtek azok az önszerveződő, alternatív fórumok, amelyek kifejezetten az avantgárd művek megismerésére alakultak. Ezeknek a jellemzően magánlakásokon alakuló közösségi fórumoknak az egyik fontos szereplője és szervezője dr. Végh László (1931)

röntgenorvos és zeneszerző volt, aki 1958-tól a hatvanas évek végéig a kortárs zene megismertetését tekintette feladatának. Dr. Végh, aki be nem fejezett zeneakadémiai tanulmányait követően maga is komponált, talán elsőként kísérletezett konkrét és elektronikus zenével Magyarországon, amelyeket más kortárs zeneművekkel együtt magnószalagról mutatott be közönségének. Az általa szervezett programokon és vitaesteken a hivatalos zeneéletben is aktív kollégák, fiatal zeneszerzők is részt vettek ugyan, hallgatósága azonban döntő többségében műkedvelő kortárs képzőművészekből, fiatal értelmiségiekből állt. Előadásomban dr. Végh kulturális disztribúciójának topográfiáját, a körülötte szerveződő underground nyilvánosság szerkezetét, az avantgárd zenének a kortárs kultúrával való érintkezési pontjait, nem utolsó sorban pedig a titkosszolgálati tevékenységgel is összekapcsolódó mechanizmusait mutatom be.

LOCH GERGELY

A hangok intézményesülése: A MÁV-szignál aspektusai

A Magyar Államvasutak 1974-ben bevezetett szignálgenerátorát és az általa megszólaltatott hangjelzést ismertetem történeti, organológiai és szemiotikai szempontból. Bemutatom, milyen szerepet játszott a svéd népzenei *revival* intézményesülésének történetében, és elgondolkozom azon, milyen általános társadalomtörténeti tanulságokat lehet levonni segítségével a *sonic branding* mai összefüggésében, a *Société nationale des chemins de fer français* 2005-ös új szignáljával való összehasonlításban.

MÁCSAI JÁNOS

A Magyar Rádió Zenei Népművelés, Ismeretterjesztés rovatának története

A hazai zenei közvélemény formálásának, tájékoztatásának (korabeli – ma már okkal-ok nélkül disszonánsabb csengésű – kifejezéssel: a népművelésnek) legfontosabb fóruma a Magyar Rádió volt. Voltaképp a rádiózás megindulásától az ezredfordulóig így volt. Az ide tartozó műsorok története feldolgozatlan. Csak sporadikusan született néhány publikáció, amely érintette a témát, pedig a címben említett rovatnak, illetve a rádió szöveges zenei műsorainak a szerepe, hatása a zenehallgatókra és a széles értelemben vett zenei életre mindvégig döntő volt. Az előadás főleg a Kroó György fémjelzte időszakra fókuszál, az 1960–70–80-as évekre, de rövid kitekintést nyújt a korábbi és a jelenlegi helyzetre is.

MIKUSI BALÁZS

„A Rózsavölgyi és Társa cs. és kir. udv. zenekereskedés monográfiája” Id. Ábrányi Kornél kéziratban maradt kötetéről

A Rózsavölgyi és Társa a 19. század második felének meghatározó magyar zeneműkiadója, amely az alapítását (1850) követő évtizedekben nemritkán szinte egyeduralkodó szerepet játszott a pesti zeneélet formálásában. Idősebb Ábrányi Kornél (1822–1903) pedig éppily megkerülhetetlen alakja e korszaknak, aki zeneíróként és lapszerkesztőként, illetve az Országos Magyar Dalárdaegyesület és a Zeneakadémia titkáráként alapvető szerepet játszott a hazai zeneélet intézményrendszerének kialakításában. A hazai zenetörténet-írás alapjait is megvető Ábrányi – még életében megjelent számos kötete mellett – a Rózsavölgyi-kiadó történetének is szentelt egy monográfiát, amelynek kiadatlanul maradt kézírata hagyatékából az Országos Széchényi Könyvtárba került. Előadásomban ezt a munkát próbálom elhelyezni Ábrányi zeneírói életművében.

PÁVAI ISTVÁN

Hivatásos zenész státus a néphagyományban

Kodály *A magyar népzene* című munkájának hangszeres népzeneiről szóló fejezetében írja: „Hangszeres zenére nézve: hallgató az egész nép. Ott az előadás egyesek, kevesek dolga. Akár cigány, akár népbeli a zenész: egyedül vagy kevesedmagával áll szemben a hallgató tömeggel.” Azt is felveti, hogy vajon a szolgáltatató zenész megélhet-e ebből a munkából. Részletesebben a kérdést azonban nem taglalja, hiszen akkoriban egy alig kutatott témáról volt szó. Azóta a magyar népzene kutatók a kérdéskör számos aspektusát feltárták, így ma sokkal árnyaltabb képünk van róla. Ezt próbálja röviden összefoglalni az előadás. A státus, szerep, etnikum fogalmak oldaláról közelítve szó lesz a falusi hivatásos, nem hivatásos, félhivatásos zenészekről, a táncot kiszolgáló zenész kategóriájáról, a velük szembeni különleges elvárásokról, valamint a kérdéskör etnikus vonatkozásairól.

RICHTER PÁL

Eredmények és kétségek:

A népzeneoktatás felsőfokú intézményesülésének tanulságai

Hivatalosan tíz éve kezdődött el a népzeneisképzés a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, de ha hozzávesszük az előkészítés, a szervezés időszakát, akkor a képzés története már a tizenkettedik évében jár. 2009-ben alakult meg a Népzene Tanszék, mely irányítja, szervezi az előadóművészi BA-t és korábban a tanári MA-t, illetve a 2014/2015-ös tanévtől kiépülő, a tanári MA-t felmenő rendszerben felváltó osztatlan népzene-művész-tanári (12 féléves) képzést, amely elsődlegesen a kárpát-medencei népzene hagyománykincsének felsőfokú oktatására és tudományos igényű

kutatására jött létre. A gyakorlati oktatás mellett ezért kezdettől fogva hangsúlyt kap az elméleti ismeretek elsajátítása. Az Egyetem Doktori Tanácsának jóváhagyását követően 2015 tavaszától egyéni, majd 2017-től ösztöndíjas képzésben elindult az egyetem DLA programján belül a népzenei alprogram, így lehetőség nyílt a népzene szakot végzett diákok számára a fokozatszerzésre saját szakterületükön. A felsőfokú népzeneoktatás intézményi kiépülésével bezárult az a kör, amely hivatalosan és szakmailag ellenőrzött módon biztosítja hagyományos zenei kultúránk életben tartását és visszatáplálását a társadalomba. Az eredmények mellett ugyanakkor vannak és voltak nehézségek, bizonyos területeken kétségek, amelyeket az elmúlt tíz év tapasztalatai alapján megalapozottan vizsgálhatunk, feltárhatjuk az okokat és a megoldások felé mutató lehetőségeket.

SÓFALVI EMESE

Kolozsvári Muzsikai Egyesület: Zenei kultúra és oktatási törekvések egy reformkori intézményben

Az 1819-ben létesített kolozsvári Muzsikai Egyesület látszólag tökéletesen illeszkedik a korszak és a régió hasonló intézményei – a prágai, bécsi, grazi, innsbrucki, vagy az aradi, pest-budai, nagyszebeni és debreceni zenei intézetek – sorába. A nemzetpallérozó szándékkal életre hívott „nemes institutum” azonban már alapításában sem követte maradéktalanul a kelet- és közép-európai művészeti társulások hagyományos példáit. Pregnáns nevelési célkitűzései, előremutató belső szabályzatai révén a magyar nyelvű szakoktatás, míg a helyi teátrummal való évtizedes együttműködés során az erdélyi – és közvetve a magyarországi – zenés színjátszás sikeres előfeltételeit teremtette meg. A hangversenyezés mellett a hivatásos zenészekből és helyi dilettánsokból álló kolozsvári társaság természetesen vállalta a város eseményeihez kapcsolódó zenés feladatokat is a rezidenciális zenekar alkalmi köszöntőitől (ún. Bánffy-koncertek) az egyházi szolgálatig.

Az előadás a magyar nyelvterület első jelentős zenei társasága, a kolozsvári Muzsikai Egyesület korai évtizedeiben (1819 és 1869 között) vizsgálja az intézményesülés formáit.

SOMOGYI KLÁRA

„A Zeneakadémia hivatalos tananyaga”: A Rozsnyai Zeneműkiadó az oktatás szolgálatában

Egy-egy zenetörténeti korszak vagy zeneszerző műveinek megismerésében – természetesen a nyomtatott kotta megjelenésétől számítva – igen nagy szerepet játszik a művek kiadója is. A kották minősége, olvashatósága, hűsége a kézírathoz, a terjesztés földrajzi területe, az esetleges illusztrációk, a címlap kiállítása és még számos tényező játszik szerepet abban, hogy egy zeneművekkal, azok publikálásával

és a lehetséges olvasókhöz, zenészekhez történő eljuttatásával is foglalkozó cég – a zeneműkiadó – mennyire sikeres és mennyire tud beágyazódni a kor zenei életébe. Bár a kiadók többnyire egy-egy szerző kapcsán kerülnek a figyelem középpontjába, bizonyára nem éréktelen, ha tevékenységüket más megközelítésben, egy adott időszak vagy egy lezárható korszak egészét tekintve is vizsgáljuk.

Esetünkben a Rozsnyai Kiadó mintegy negyven éves működése áll előttünk. A 19. század utolsó évtizedében alapított cég története akár tipikusnak is mondható: egy lelkes fiatalember érdeklődése először az antikvár könyvek, később a zeneműkiadás és ennek kapcsán a zeneoktatás iránt, a cég gyors felvirágzása, majd az alapító tulajdonos halálát követően a cég hanyatlása és végül megszűnése. A történet és a levéltári adatok megismerésével párhuzamosan azonban egy olyan kiadói tevékenység rajzolható meg, amelyik méltán tarthat számot az érdeklődésre. A cég kiadványai közül több zeneoktatási intézmény, ezek közül is elsősorban a Zeneakadémia tananyagát emelhetjük ki. Ennél is jelentősebb azonban, hogy Bartók néhány korai műve is Rozsnyainál jelent meg először. Az előadás a kiadó történetének legfontosabb eseményei mellett ezekre a pontokra szeretné felhívni a figyelmet.

STACHÓ LÁSZLÓ

Gradus ad Parnassum: Egy vidéki fiú útja Budapestre

Bartók szüleinek és nevelőinek zenei és zenepedagógiai miliójét, majd gyermekkorának modelladó zenei környezetét elemezve világossá válik, hogy a többnyelvű és többkultúrájú magyar vidék polgári zeneéletének és zenepedagógiájának fokozatos professzionalizálódása és magyarosodása miként irányította Bartók szüleinek egymást keresztező útjait. Előadásom bevezetéseként az előadóművész Bartókról szóló disszertációm ritkán hivatkozott forrásokat is figyelembe vevő, részletes dokumentumelemzése és -közlései nyomán e vidék zenei és zenepedagógiai életéről kívánok rövid leírást adni, melyben a későbbi zeneszerző-zongoraművész felnövekedett. Ezt követően megvizsgálom, hogy Bartók a 19. századi zongorapedagógia mely forrásaiból kaphatott útravalót. Kutatásaimból kiderült, hogy a kis „vadember” (Bartók saját kifejezését kölcsönözve) már Nagyváradon és Pozsonyban megszelídült a parnasszusi magasságokhoz vezető lépcsőfokokat jelentő erőteljes technikai alapoás – később egyre többet kárhoztatott – gyakorlata révén. Az előadás második felében főlvázolandó történeti elemzés ugyanakkor rámutat, hogy a zenei tanulmányok kezdetén az önálló technikaképzés purgatorikus funkciója a zongorapedagógiának legalább Beethoven generációjáig visszavezethető, nemzedékről nemzedékre öröklődő axiómaszerű eleme volt, s a hangszertanítás Kodály által később sokszor kárhoztatott „német” útját jellemezte mind a periférián, mind pedig a zenei élet központi áramában: Beethoven, Czerny, majd Liszt és eminens tanítványainak pedagógiájában. Különönsnek tűnhet azonban, hogy bár a Zeneakadémia tananyaga is híven követte a

megalapozó mechanikus technikaképzés „német” koncepcióját Bartók budapesti tanulóéveitől kezdve szinte egészen tanításának utolsó esztendeiig, Bartók zeneakadémiai tanítása során gyakorlatilag már nem esett szó hangszertechnikáról. Ez jelentős részben az akadémiai pedagógus tudatosan vállalt „parnasszusi” attitűdjét tükrözhetette, s kutatásomból kiderül, honnan örökölhette hozzáállását.

SZABÓ BALÁZS

A Székesfehérvári Zenekedvelők Egyesülete

A 19. század elejétől egyre gyarapodó számú dunántúli zenei egyesületekhez 1901-ben társult a széles társadalmi összefogással alapított Székesfehérvári Zenekedvelők Egyesülete, mely a következő évtizedekben a Királyok Városa kulturális életének meghatározó intézményévé vált. A hangversenyélet megszervezése – melynek színvonalát a magyar zenei élet meghatározó művészei mellett világnagyságok fémjelezték –, az amatőr és hivatásos muzsikusok színvonalas együttműködésének koordinálása mellett a társaság a zeneiskola alapításával írta be magát máig ható érvénnyel Székesfehérvár történetébe. Az előadás rövid áttekintést kíván adni a Zenekedvelők Egyesületének történetéről (elsősorban annak első szakaszáról), korabeli dokumentumok segítségével idézve fel a 20. század első évtizedeinek társadalmi-kulturális viszonyait.

SZABÓ FERENC JÁNOS

Katalógustól katalógusig: Koncepciók a magyar nemzeti hangtár létrehozásáról

A magyar nemzeti hangtár kérdése a 20. század utolsó harmada óta igen gyakran, szakmai körökben egyre keserűbb szájjal kerül elő. Immár 139 évvel a hangrögzítésre vonatkozó első magyarországi hírek után még mindig nem létezik Magyar Nemzeti Hangtár nevű intézmény Magyarországon, bár több alkalommal is megpróbálták létrehozni, hol magánszemélyek, hol zenész vagy könyvtáros szakmai intézmények kezdeményezésére. Előadásomban nem a sokat felemlgetett történet, hanem inkább metodikai kérdések felől közelítve vizsgálom a különböző magyarországi hangtárak, hangzó gyűjtemények létrehozására tett 1908 és 2000 közötti kísérleteket. Három különböző szempont szerint csoportosítva kísérlem meg bemutatni és elemezni a különböző 20. századi koncepciókat, vizsgálva, hogy kik voltak és milyen intézménytípusokban gondolkodtak a magyar vonatkozású hangdokumentumok összegyűjtését szorgalmazó különböző tervek, javaslatok kidolgozói, s mi (lett volna) a feladat- és gyűjtőkör az egyes koncepciók szerint megvalósuló magyar nemzeti hangtáraknak.

SZACSVAI KIM KATALIN

Templom mint koncertterem: A nyilvános hangversenyélet kezdetei

A 18. század közepére a katolikus templomok vokális-hangszeres (figurális) repertoárjának elvilágiasodása oly mértéket öltött, hogy ez ellen XIV. Benedek pápa már 1749-ben és 1755-ben is felszólalt. Ennek ellenére ez a tendencia a század folyamán csak tovább erősödött, és még a 19. század első évtizedeiben is számos helyen érvényesült. Így például 1815-ben Kölnben még mindig rendszeres volt a graduále és offertórium világi, illetve nemliturgikus művekkel való helyettesítése, akárcsak a Habsburg-birodalom számos templomában még az 1820-as években is. Magyarországon többek között a veszprémi székesegyház 1825-től vezetett repertoárjegyzéke dokumentálja e gyakorlat 19. századi továbbélését. Azonban nemcsak a figurális repertoárba bekerülő világi művek, illetve a világi és egyházi műfajok közötti határok elmosódása jelzi: az egyházi zenélés egyre inkább a nyilvános koncertélet, semmint a liturgiát szolgáló templomi figurális gyakorlat részévé vált. A liturgikus kompozíciók kilépve természetes környezetükből koncertrepertoárdarabokként is megszólaltak, sőt maga a templom is gyakran a liturgia keretei között megrendezett koncerttermi események színhelye lett.

A katolikus templomok zenei együttesei a Habsburg-birodalom zenei intézményrendszerének egyik jelentős, ha nem a legjelentősebb elemét adták, és éppen ezért a templomi zenei gyakorlatban bekövetkezett minden változás a teljes intézményrendszer átalakulását maga után vonta. A figurális gyakorlat szekularizálódása, ill. maguknak a templomi együtteseknek a polgári zeneegyesületek tagjaival való kiegészülése így komoly hatással volt a zenei nyilvánosság szerkezetváltására. Az előadás ezt a folyamatot tekinti át a történelmi Magyarország területén fennmaradt kottatárak és inventáriumok anyaga alapján.

TALLIÁN TIBOR

Gondolatok az Intézetben: Ment-e az intézmények által a zene elébb?

I. Általános

Gondolatok fogalmakról 1: intézetről intézet

Gondolatok hálózatokról: fölérendelés, alárendelés, belérendelés, rendtelenség

Gondolatok fogalmakról 2: zenék és ami előttük volt

Gondolatok szerepekről: zenék és ami kívülük van

II. Különös

Gondolatok sajtóságokról 1: magyar intézmények

Gondolatok sajtóságokról 2: magyar zenék

III. Egyes

Gondolatok intézményekről: lásd, akiket [sic!] én szerettem (vagy nem)

Gondolatok zenékről: detto